

ÖZET

Alternatif sanat arayışları eylem, sanat üreticisi ve sanatın alıcısı arasındaki iletişime ve paylaşılan sürece yönelik, devamlılık sağlayamamasalar bile pek çok özgür arayışın açmılayıcısı olarak üzerlerine düşen görevi yerine getirmiş ve sanat tarihinde haklı yerlerini edinmişlerdir. 20. Yüzyıl'ın kaotik ortamından beslenerek varlık bulan "Happening"ler de bu noktada incelenmesi gereken bir sanatsal arayıştır. Sanat anlayışında yüzyıllardır süregelen geleneksel yargı ve kuralları yok sayan bu oluşum, pek çok faktöre bağlı olarak sınırlanan özgürlüklere tepki olarak oluşmuştur. Bu makale, sanatla yaşam arasındaki çizgiyi bulanıklaştırmaya, izleyici ile sanatçı arasındaki mesafeyi yok etmeye, yaratıcılıktaki özgürlüğü yakalamaya ve dışa vurmaya çalışan Happening'lerin var olma sürecini, örnekleri ile açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: "Happening", "Alternatif Sanat", "Alan Kaprow", "6 Bölümde 18 olay".

ABSTRACT

A Pursuit of an alternative art even though had failed providing continuity in terms of mutual process and communication between the art makers and the receiver; has accomplished its duty as an expounder of many unfettered search and it's taken its rightfully deserved place in the art history. From this point 'Happenings' are artistic pursuits required to be examined which were fed by the chaotic conditions of the 20th century. This formation that disregards ongoing conventional judgments and rules for centuries, is constituted against limitations of freedom for various reasons. This article aims to exemplify the generation process of Happenings that strive to blur the line between art and life and to annihilate the distance between audience and the artist, eventually to capture and express the freedom in creativity.

Keywords: Happening", "Alternative Art", "Alan Kaprow", "18 Happenings in 6 Parts".

* Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü

Sanat geçmişten günümüze her zaman insanın bu dünyadaki insanlık hallerini, sorunlarını en etkileyici biçimde göstermeye ve bu noktada en uygun biçimi, biçemi bulmaya çalışmaktadır. Sanat, sanat akımları, sanatçının dünya görüşü ve yapıtları yaşanan dönemin ekonomik, sosyal ve siyasal durumuna sıkı sıkıya bağlıdır. Ekonomik, toplumsal ve siyasal konum ve yine bunlarla belirlenen dönemin felsefi duruşu/düşünce yapısı kültürel yaşantıyı belirleyen unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanat, bu kültürel yaşantının bir parçasıdır ve onun içinde, onun uzantısıdır.

20. yüzyıl büyük yıkımların, hayal kırıklıklarının yüzyılı olmuştur. Bu bağlamda 20. Yüzyılın sanat anlayışına bakıldığında, yaşanan büyük krizlerden ve travmalardan sonra, insanın bu dünyadaki yeri, ahlaki değerleri, kim olduğu yeniden sorgulanmaya başlamıştır. Travma sonrasındaki bu yeni insanın, yeni kuşağın sanata bakış açısı, insanı değerlendirışı farklılaşmıştır. Yeniçağın, yeni insanın isteklerine, dertlerine, sorularına, tavrına göre sanat da bu değişime kaçınılmaz olarak ayak uydurmuştur. Geleneksel estetik değerlerin ve alışlagelmiş görme biçimlerinin yerle bir edildiği bu yüzyılla birlikte sanat *“bir amaç olmaktan çıkarak araç olma konumuna gelmiştir, yani onun varlık nedeni kendinden başka hiçbir şeye bağlanmaz. Ne biçim, ne içerik, ne de öz açısından herhangi bir bağımlılık söz konusu edilir”*.(Erinç,1995:20)

Diğer taraftan 20.yüzyıl, hızlı bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yaşandığı bir çağdır ve bu gelişmeler, modernlik sonrası toplum ve kültürlerde kaygılar ile beslenen bunalımı da beraberinde getirmiştir. Yeni bir dünya düzeninin kurulması yönünde büyük bir mücadele başlamış, kapitalizmin acımasızca damgasını vurduğu, maddeyi ve biçimciliği ön plana çıkararak, maneviyat ve içeriği adeta unutturan bir çağ başlamıştır. Geleneksel değer ve alışkanlıkların gitgide azaldığı, ahlaksal değerlerin çöktüğü bir ortamda kültür de yozlaşmaya mahkûm edilmiştir. Çağın bu karmakarışık dokusu içinde tekdüzeliğe baş kaldırmak, yeni coşkular bulmak için sanatçı kendisi ve toplum adına yeni arayışlara yönelmiş, *“hem kendini diğer insanlardan soyutlamak zorunda kalmış, hem de kendi varlığını diğer insanlara kanıtlamak yükümlülüğünü hissetmiştir”*. (a.g.e.: 23)

Bu ikilem içinde insan ve insana bağlı değerlere yeni yorumlar getirilmesi kaçınılmaz olmuş, sanat, kılıktan kılığa girerek, II. Dünya Savaşı'na kadar, Fovizm, Kübizm, Soyut Sanat, Konstrüktivizm, Dada, Fütürizm, Sürrealizm gibi anlayışları

doğurmuştur. Üslupta çoğulculuğu benimseyen bu hareketler genel olarak modernizm diye adlandırılan akımdan beslenmişler ve hepsi de, değişen derecelerde, gerçekçi ya da romantik etkinin yıkıcıları olup, soyutlamaya yönelmişlerdir. Modernliğin anlamı ve modernizmin doğası üzerine tartışmaların yoğunlaştığı, sanatın ne olduğu ya da ne olması gerektiği sorusunun yeniden gündeme geldiği 1960 ve 1970 sonrasında ise, sanatın olağan üstü bir hızda değişim yaşadığı yıllar olmuştur. Donald Kuspit, “**Sanatın Sonu**” adlı kitabında bu durumu estetik anlamada sanatın sonunun geldiği sonucuna getirmiştir. (Kuspit, 2006: 30-55) Sanatın estetik kimliğini yitirdiği bu süreçte modernizme ve onun estetik anlayışına tepki olarak Pop-Art, Nouveau Realisme (Yeni Gerçekçilik), Hiper Realism, Çevre Sanatı ve Olay Sanatı -Happening- (Oluşum), Kinetik Sanat, Minimalizm, Beden Sanatı, Süreç Sanatı Arazi Sanatı (Land Art), Kavramsal Sanat, Fluxus Grubu vb. gibi gibi postmodernist yaklaşım biçimlerinin oluşmasına neden olmuştur.

Sanatın her alanında yaşanan canlanma fluxus (sürekli değişim) akımını, happeningleri (oluşum), performance (gösteri)’i getirir. Hepsi “sanat için sanat” konseptine karşı çıkmayı içerir. Bu tür akımlar kalıcı bir sanat yapıtı yaratmaktan çok, renkli, kısa ömürlü, izleyicisini etkileyen ürünler ortaya koymuşlardır”. (Honnef, 1986: 21) Bu alternatif arayışlardan biri olan ve sanattan çok, sanatta yenilik olarak kabul edilen “Pop”, kullandığı sanat gereçlerinin seyirci tarafından kendi kültürünün bir ürünü olarak kabul edilmesinden ileri gelmektedir. O yüzden sadece tüketim toplumunun temel karakteristiklerini harmanlayan, çevrelerinin doğasını resmeden bir dizi sanatçının tepkisini barındırmaktadır. Sanattan çok soylu sanata bir tepki vardır. (Şahiner, 2001: 76)

Bu yaklaşım bedene olan bakışı da etkilemiş, sanatın malzemesi olarak ele alınan beden duygusal var oluşu arka plana atılarak sadece iletilmek istenen anlama yönelik nesnelleşen, üzerinde her türlü uygulamanın yapılabildiği, istenilen şekilde tüketilebildiği bir çalışma alanına dönüşmüştür. Aslında sosyal hayat içerisinde bireyin yaşadığı veya her an yaşayabileceği yine insanın üretimi olan bu uygulamaların beden üzerindeki yansımalarını gösteren bu gösteriler tüketilen bedenlere ve toplumlara dikkat çekmek isterken yine bedene zarar vermektedir. Uygulama noktasında hiçbir estetik kaygı içinde olmayan bu gösteriler aslında anlama yönelik taşıdığı soyut kavramlar ile bedeni bir sanat malzemesine dönüştürmektedir.

“Dilin ve bedenın montajı ve fragmanlaştırılması alıntılar yoluyla gerçekleştirilir; beden ve dil aynı biçimde anlamdan arındırılır ve gösterge işlevleri yok edilmiş olur. Tarihsel avangardlarla bağlanmış olan dilsel göstergelerin anlamdan arındırılması postmodern tiyatrodada daha da ileriye götürülmüştür. Gerçeküstücü tiyatronun rüya resimleri, simgecilerin lirik dili ve durağan sahneleri, Dadacıların “burada ve şimdi”si, Witkiewicz’in “arı biçimi” şeklinde çoğaltılabilecek pek çok avangard uygulama postmodern tiyatrodada kullanılmaktadır. Modern sonrasının tarih öncesi olarak nitelenebilecek tarihsel avangard hareketlerin bileşenleri yakın çağın tiyatro estetiğini ve tiyatro metinlerini sürdürmektedir”.(Karacabey,2007: 108)

Artık sanatçı, yeni ve yenilikçi akımlar doğrultusunda, belli bir uğraşın temsilcisi olarak bilinen birtakım ustalıklar göstermek zorunda kalmamıştır. Dolayısıyla sanat da, görünen dünyayı taklit etme görevinden özgür kılınmıştır¹. Bu sayede bireyin Dünya’yı nasıl algılandığını ve Dünya’daki yerini sorgulayan Performans Sanatı dönem için önemli bir yönlendirici olmuştur. 1970’li yıllarda kendi başına özgün bir sanatsal anlatım aracı olarak kabul edilen ve güçlü bir sosyal eleştiri kaynağı olan Performans sanatının tarihçesi 20. Yüzyıl avant-garde akımlar içerisindeki sanatçıların gösterilerine dek uzanmaktadır. Önseziyi önemseyen bu yaklaşımların ortak noktası I. Dünya Savaşı gibi bir felaketi yaratabilen bir toplumun var olmaması gerektiği düşüncesi üzerine şekillenmiştir. Bu görüşü paylaşan farklı disiplinlerdeki sanatçılar kolektif bir şekilde birbirlerinin eserlerinden esinlenerek performanslar gerçekleştirmişlerdir *Özellikle İtalyan fütürist Filippo Marinetti 1910’da Trieste’deki tiyatro Rosetti’de düzenlediği gösteri ve 1916’da Dadaistlerin Zurich’te Kabare Voltaire’deki oyunları performans sanatının habercileri olmuş (...) performansların deneysel çalışmalarında modern resim, modern müzik ve modern dans bir araya getirilerek çeşitli eylemler gerçekleştirilmiştir*”.(Gürcan, 2003: 58)

¹ Hüseyin Elmas, *Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Özgürlük Bağlamında Sanat Neydi, Ne Oldu?*(22.09.2011)[HTTP://WWW.NARSANAT.COM/WP-CONTENT/UPLOADS/2011/09/22-ONDOKUZUNCU-Y%C3%BCZY%C4%B1LDAN-G%C3%BCN%C3%BCM%C3%BCZE-%C3%96ZG%C3%BCRL%C3%BCK-BA%C4%9FLAM-%C4%B1NDA-SANAT-NEYDİ-NE-OLDU.PDF](http://www.narsanat.com/wp-content/uploads/2011/09/22-ONDOKUZUNCU-Y%C3%BCZY%C4%B1LDAN-G%C3%BCN%C3%BCM%C3%BCZE-%C3%96ZG%C3%BCRL%C3%BCK-BA%C4%9FLAM-%C4%B1NDA-SANAT-NEYDİ-NE-OLDU.PDF))

1940'lardan sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, Avrupa'nın dünya liderliğini kaybetmesiyle birlikte Paris'in sanattaki öncülüğü de yavaş yavaş sönmeye başlaması ile Amerika artık sanatsal etkinliklerde ön plana çıkmaya başlamış ve dünyanın pek çok ülkesi de bu yıllarda bilinçli ya da bilinçsizce Amerika'nın etkisi altında kalmıştır. Amerika'nın giderek dünya üzerindeki nüfuzunun bilincine varması, New York'un da bir kültür başkenti olmasının yollarını açmıştır. Bu da insanlara yepyeni bir başlangıç yapabileceğine, keşfedilecek yeni alanların açılacağına dair umut vermiştir. Amerika'ya göç edip, orada büyüyen ve kendini Amerikalı bir sanatçı saymakla birlikte Avrupalı kökenlerinin de bilincinde olan insanlar, bekli de bu etkenlerin en çok farkına varan kişiler olmuşlardır. Bütün bunlar ve daha pek çok oluşum Amerika'da benzersiz yoğunlukta bir sanat serüvenini başlatmıştır.(Lynton, 1998: 230)

Bu Amerikan sanatçılardan birisi olan "Happening" in (Oluşum'un) yaratıcısı Allan Kaprow (1927-2006), 20. yüzyılı bize kavratılabilecek bütün unsurları, sanatında barındıran önemli bir sanatçıdır. Bunun nedeni Kaprow'un sanat anlayışının çağdaş sanatın dayanakları olan modernizm ve avangard kavramlarının incelenmesine olanak tanıyacak bir noktada bulunmasıdır. Kaprow'un sanata bakışını kavrayabilmek için birlikte eğitim gördüğü ve çalıştığı kişileri tanımak gerekir. 1945-1949 yılları arasında New York Üniversitesi'nde öğrenim görürken Werner Hoffman'ın özel okuluna devam eden Kaprow daha sonra Columbia Üniversitesi'nde Sanat Tarihi eğitimi görmüş, 1957'den başlayarak da iki yıl kadar Hoffman'ın okulunda tanıştığı besteci John Cage'in New York'taki Yeni Toplumsal Araştırmalar Okulu'nda deneysel müzik derslerine katılmıştır. "*Kaprow bu deneyimi sonucu Zen Budacılığını, Duchamp'ı, Artaud'yu tanımış ve 1952'de Black Mountain College'de örneklendiği gibi izleyici kitlesinin etkin katılım olanaklarını fark etmişti*".(Atakan, 2008: 69)

Kaprow'un hayatında önemli bir yer tutan Cage; "*rastlantı ve belirsizlik öğeleri üzerinde durarak; önceden belirlenmiş bir müzik parçasının, esneklik ve değişkenlik içereceğini belirtmektedir. Kaprow da, Cage'den estetik bir düzenlemedeki rastlantı ve belirsizlik kavramlarını öğrenmiş ve onun müzik konusundaki oluşumlarından yararlanmıştı*". (Germaner, 1999: 45) Bu etkileşimlerin yanında Kaprow; Dada'cı etkinliklerin, birleştirmelerin ve hareketli soyut sanatın ilkelerinden de hareketle "Oluşum"larını biçimlendirmiştir.²

² Hayata Adanan Sanatsal "Oluşumlar": Alan Kaprow, 20.01.2009, <http://lebriz.com/pages/lzd.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=456&bhcep=1>

Alan Kaprow, ilk kez 1957 yılında, George Segal'ın çiftlik evindeki bir sanat pikniğinde, “Happening” yani “Oluşum” terimini kullanmıştır. “Happening” (oluşum) yazılı olarak ise, ancak, 1958 yılında, Rutgers Üniversitesi'nde çıkan, “Anthologist” isimli edebiyat dergisinde yer alabilmiştir. “Happening”lerin biçimi örnek alınarak, ABD, Almanya ve Japonya'daki sanatçılar tarafından bu terim benimsenmiştir. Amerika kökenli bu yeni anlatım biçiminin ortaya çıkış hazırlıkları 1952'de ABD'de Black Mountain Collage'de Merce Cunningham, John Cage, Robert Rauschenberg'in karşılaşmasıyla başlamıştır. Aralarındaki tek ortaklığın aynı yerde bulunmaları olan bu sanatçılar, yazar ve şair dostlarının da yardımlarıyla resimlerden, danslardan, müziklerden, şiirlerden, filmlerden oluşan disiplinler arası gösteriler ile post modern çalışmalar düzenlenmiştir. Bu gösteriler ne tiyatro ne de kolayca güzel sanatların bir dalına sokulabilecek sanat biçimleriydi. Yeni anlatım biçimlerine olan arayış içinde 20. yüzyıl başlarındaki sanatsal başkaldırlara yaslanarak, kültür merkezlerindeki “şaheserler sanatına” karşı bir “sanatsızlık sanatı” ilan edilmişti. Sanata canlılık katma gereksinimi güden Alan Kaprow da adım adım ilerleyen bir gelişimle *Assemblage*'den *Enviroment*'a ve *Happening*'e geldi. Yani, çekirdeğini dramatik bir düşüncenin tersine, durumlardan ve çevreden edinilen nesnel deneyimle ortaya çıkan oluşumlar oluşturdu. (Çalışlar, 1993: 318-320)

Kaprow'a göre, sanat ve yaşam rekabet halindedir. Bir amanlar şqanat yaşamdan üstün gibi görünüyordu, ama modern dönemde yaşam daha üstün gibi görünüyordu, ama modern dönemde yaşam daha üstün görünmektedir. Yaşam açıkça bu yarışı kazandığı için de sanat yaşama katılmaktadır ya da yaşam tarafından sömürgeleştirilmektedir. Sanat teslimiyeti nedeniyle mütevazılaşmış ve kendinden kuşkulanmaya başlamıştır. (Kuspit, 2006: 77)

1950'lerin ortalarında John Cage'in Black Mountain Collage'de 1952'de gerçekleştirdiği “Theater Piece No. 1” performansı ilk Happening olarak görülsede, Kaprow'un 1959'da Galeri Ruben'de düzenlediği “18 Happenings in 6 Parts” (6 Bölümde 18 Olay) adlı çalışması genel anlamda, ilk Happening (oluşum) olarak kabul edilmektedir. Bu olayda profesyonel oluşumların yerine arkadaşlarının anlık

hareketlerini kullanan Kaprow'un, ilk halka açık oluşumu olan bu çalışması hem performansçılar hem de kendilerini rol dağılımı içinde sayan seyirciler adına bir deneyimler kolâjı olmuştur.³ “*Farklı zamanlarda ve yerlerde tamamlanan ya da algılanan bir tür eylem kolajı*”.(Batur, 1995: 71)

Allan Kaprow, “18 Happenings in 6 Parts” (6 Bölümde 18 Oluşum) (1969).⁴

Sanatçı bu “olayda”, (profesyonel oyuncuların yerine) önce arkadaşlarına böyle bir oluşuma katılmaları için basılı bir davetiye yollayıp, ardından çağırılanlardan bazılarına, içinde kağıt parçaları, tahta, fotoğraflar, kesilip oyulmuş figürler, boyalı parçalar ve olayın yapılacağı yerin krokisini içeren gizemli paketler yollar. Olayın yapılacağı gün; davetliler Galeri Ruben'in ikinci katınının, plastik duvarlarla 3 odaya bölündüğünü görürler. Renkli ışıklarla donatılan odalardaki iskemleler; katılanlardan farklı yönlere bakacak bir

³ Görüntü, Temsil, Sinema, 06.10.2007, <http://lirtiyatrosu.blogspot.com.tr/2007/10/grmt-temsil-ve-sinema.html>

⁴ <http://www.medienkunstnetz.de/works/18-happenings-in-6-parts/> , 1998.)

biçimde oturabilmeleri için daire ve dikdörtgen şema içinde dizilir. Birinci ve ikinci odalara boy aynaları yerleştirilip, üçüncü odada da gizli bir denetim merkezi kurulur. Her ziyaretçiye bir program ve her bölümün başlangıcının bir sesle belirtileceği, altı bölümünde eşzamanlı gerçekleşeceğini duyuran üç küçük kart verilir. İzleyici verilen programdaki hareketlere uyararak sırayla, önce askeri adımlarla yürür, sonra bir süre hareketsiz kalıp, pencerelerdeki storları kapar, afişleri okur, müzik aletlerini çalar ya da 90 dakikalık bir süre içinde birbirini izleyen 18 eylemi astarlanmış tuval üzerine aktarır. Süre sona erdiğinde, “ama” ve “eh” sözcükler mırıldanan ve birbirinden ayrı gruplaşan kadın ve erkeklerin arasındaki yatay bir çubuktan; dört tane 3 metrelik yatay çubuklar sarkıtılır.⁵

Cahit Kınay, “bir tiyatro biçimi olan Happening (olay, evenement) pop art öğeleriyle, assanbloge ve colage’larla rasgele oluşturulan ya da seçilen bir mekânda tiyatrosu davranışlarda ve gösterimlerde bulunma olayıdır” der.(Kınay, 1993: 330) Bir başka deyişle “izleyicinin katkısını gerektiren, önceden hazırlanmamış bir sanat yaratısı ortaya koymaya çalışan gösteri” (Ragon, 1987: 40) olarak açıklar. Bu da sanatçının özgürlüğünün güçlü bir biçimde doğrulanmasıdır.

“Happening”ler yani “Oluşum”lar izleyiciye çeşitli duygular vermiş ama bu duygulara ilişkin hiçbir yorum aktarmamıştır. Olayın kurgusu, örtüşen birimlerden oluştuğu için birimler arasındaki ilişkiyi, katılımcı/ izleyici kurmak zorundadır. Bir başka deyişle, oluşumlar sonsuz kesintili, açık odaklı ve açık uçlu olduğundan, birbirini izlemediğinden izleyici, gerçek bir sahnede yer alan bu doğaçlamanın yarattığı etkileşimle olayın anlamını kendi üretmek zorundadır. Bu şekilde yapıyla seyirci arasındaki sınır kaldırılmak; sanatın kapalı sisteminden, eserin kapalı yapısından sanatçı ve izleyicileri birbirine bağlayan açık bir zaman-mekan durumuna geçilmek istenmiştir. “Bununla amaçlanan sanat kavramının üretim ve alımlama düzleminde

⁵ Hayata Adanan Sanatsal “Oluşumlar”: Alan Kaprow, 20.01.2009, <http://lebriz.com/pages/lstd.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=456&bhcp=1>

geliştirilmesidir. Çok amaçlı bir bütünsel sanat oluşturulmuştur". (Çalışlar, 1993: 318) "Happening"lerin parametreleri, avangard sanatın estetik bir etkinlik değil de doğruyu arayan felsefik bir arayış araştırma olduğunu varsayımından hareketle belirlenmişti. Bu amaçla sanatçılar alışkanlıkların yerine deneyi ve araştırmayı koymak istiyorlardı. (Atakan, 2008: 70)

Bu alışkanlıkların aşılması çabası "Happening"lerin tiyatro salonundan başka bir yerde ya da açıkta sahnelenmesiyle görülebilmektedir. "Happening"lerin kullandıkları mekânlar sanat galerileri, basketbol alanları, park yeri, hatta bir yüzme havuzu dahi olabilir. Masalar, sandalyeler, mulâj ve resimler, gelişigüzel asılmış ve serpiştirilmiştir. Bir dekor ve özel payandalardan oluşan bir sahnede, önceden tasarlanmış ya da o anda içten geldiği gibi sergilenen olaylardan ibaret olan bu oluşumlarda genellikle iki kişi, gösterinin ana hatlarını ve aralarındaki işaretleşme sistemini önceden kararlaştırırlar; bunlara ve seyircinin gösterdiği tepkilere göre gösterilerini sunarlar. Slayt gösterileri, dans, koku ve tat gibi hislere hitap eden etkinliklerin sahnelenmesi ve tecrübe edilmesi ön plana çıkar. Birçok örneğinde izleyici katılımı önemlidir ve ortaya çıkan estetik etki, tecrübe edilen etkinliklerin bileşimidir.(a.g.e : 69)

Sanatçı birtakım gösteriler icat eder, sunar ve bunların içinde yer alır. Bu gösteriler çeşitli özellikler taşırlar. Belli bir süre devam eden bu tür gösteriler, sanatçı-gösterici'nin kendini çok iyi konsantre etmesini ve dayanıklılığının yüksek olmasını gerektirir. Bunlar, Konstrüktivist bir kompozisyon kadar soyut nitelikte bir baleyı andırabilir ya da ayinsel gösteriler olabilirler. Tarihsel ya da dinsel bir törene benzeyenleri de vardır.

Kaprow'un oluşumu, sanatçının kurallarını önceden belirlediği, ancak oluşum sürecini izleyicilerle birlikte tartışarak oluşturduğu ve uygulamaya geçirdiği bir yapıya sahiptir. Bu noktada, "Happening"i doğaçlama bir aktivite olarak tanımlamak yerine; belirsiz yapısı olan faaliyet şeklinde nitelemek daha doğru olabilir. Kısacası, detayda bile olsa, sanatçının yine de belirlediği, formüle ettiği bir eylem vardır. Tamamen özgürlük yoktur fakat eskiden olduğu gibi, bir galeride sergilenmek üzere eserlerini düzenleyip, sonra bir adım geriden izleyicilerin onlara gösterdikleri ilgiyi seyretme gibi soğuk bir işlemde kurtulan sanatçı, seyircisiyle kişisel olarak yakın bir bağ kurmuş olmaktadır. Eskiye göre daha aktif olan izleyicilerin cephesinde ise bir oyun ya da sirk görünümü altında sunulan olaylara, zaman ve dikkatini verme alışkanlığı

olayın anlamını bulma çabasına ve sanatçının yapıtını belirli bir duygu ve mantığa büründürme fırsatı elde etmiştir. (Lynton, 1998 : 38-42)

Happening’i tiyatro sahnesinde değil, sanatçının atölyesinde izleyen seyirci, tiyatroda olduğu gibi, planlı bir gösteri biçimi ve aktörlerle karşı karşıya gelmek yerine kendi sorumluluğunda emretmek/algılamak/izlemek zorunda bırakıldığı bir duygu bombardımanına uğramaktadır. Allan Kaprow’un “The Courtyard” (Avlu) adlı çalışması gibi, bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların birçoğunun hedef aldığı şey de mekân algısı içinde duygu bombardımanıdır. Böylelikle sanata gösterilebilir olmaktan çok, uygulanabilir ve yaşanabilir olma özelliğini yüklenmiş; bir yoğunlaştırma sanatı, sabitleştirilmiş gösterim mekanizması olmaktan, yinelenebilir olmaktan çıkarılmıştır. (Genç, 2007: 165)

Kaprow, 1960’larda “Happening’leri, çevre tiyatrosu, gösteri tiyatrosu ve günlük yaşam ilişkisinde ele almış ve yaşamla sanat arasındaki ilişkiyi “Happening”lerin sunduğu olanaklarla irdelemeye yönelmiştir. Kaprow’a göre, “birleştirme”, dokunulabilir ve çevresinde dolaşılabilir, “çevresel sanat” ise içinde dolaşılabilir etkinliklerdir. Oysa “Happening” izleyenlerin gerçekten katılacağı ve artık her hangi bir müze ve galeriye bağlanma zorunluluğu olmayan tek özgün olaydır. Sergide kullanılan -bulunmuş objeler- aynı zamanda tüketilebilir sanat objesi olarak, bir galeride veya müzede görmeye alışık olmadığımız bir anlayışta sergilenmişlerdir. Örneğin; Kaprow, 1962’de New York’ta yüzlerce araba lastiğini gelişigüzel birbiri üstüne attığı “Arka Bahçe” adlı düzenlemeyi de bu anlayış ile gerçekleştirerek izleyicileri araba lastiklerinden oluşan dev bir yığın üstünde buluşmaya çağırmıştır. Sanat olsun ya da olmasın, önemli olan sanatın hedeflediklerinin toplumca yeniden keşfedilmesi için düzenin sorgulanmasıdır. Tiyatro dünyasından bağımsız bu seyir anlayışı, bir kıskırtma eğilimini de içinde taşır. Bu gösterilerin nasıl bir biçim alacağı, tümüyle orada bulunanların davranışlarına bağlıdır. 1963’de Paris Ulusal Tiyatrosu’ndaki yapıtı, 1964’te Cornell Üniversitesi’nde düzenlenen “Ev Halkı” ve 1966’da New York Central Park’taki ve Boston Çağdaş Sanat Enstitüsü’ndeki düzenlemeleri hep aynı ifadenin, çevreden yararlandığı çalışmaların doğal sonucudur. ⁶

⁶ Hayata Adanan Sanatsal “Oluşumlar”: Alan Kaprow, 20.01.2009, <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=456&bhcp=1>

Alan Kaprow “Yard” (Arka Bahçe) (1961).⁷

Bu görüşler ve uygulamalar ile beden in de (hem sanatçının, hem de seyircinin bedeni) sanattaki yeri daha ciddi bir biçimde sorgulanmaya ve değişmeye başlamıştır. Değişim ile kastedilen, sanatçı için üreten, ürün ortaya koyan bedenin, artık somut bir yapıt üretmekten çok, salt kendi mevcudiyeti ile sahnede var olmaya başlamasıdır. Seyirci de artık modern sanatın, sanat-sanatçı ve izleyici arasında yarattığı yalıtılmışlıktan kurtulmuş, sanatçı ile aynı sahneyi paylaşarak ve eylemlerine ortak olarak aktif bir biçimde yaratım sürecine dâhil olmuştur. Kısacası, döneminin diğer sanatçıları gibi Alan Kaprow’da; o zamana kadar alışılmamış bir biçimde sanatın malzemesini “beden”e ve sanatı “bedenin eylemlerine” dönüştürmüştür. Böylelikle de, sanat artık sanatçının ve kurumların iktidarından çıkarak, ortak bir paylaşım haline gelmiştir. Bu dönem, “sanata adanmış hayatlar” yerine “hayata adanmış sanatın çağı” olmuştur. O, sanatın yeni bakışını; icra ettiği çalışmaları ve dile getirdiği düşüncelerle “avangard bir manifesto” ya dönüştürmüştür. Bunlar kısaca;

⁷ http://www.artsjournal.com/artopia/2009/10/allan_kaprow_the_retread.html , 2009)

- 1- *Oluşumların yaratımlarında katı bir program uygulamaktan kaçınılmalı fakat çeşitlendirebilmek ve kesintiye uğratabilmek, hatta sonsuz kılabilmek için zaman tanımalıdır;*
- 2- *Oluşum sadece bir kez sahnelendirilmelidir. Oluşumun olayların değişebilirliğine bağlı olarak tekrarlanması imkânsızdır;*
- 3- *Sanatsal geleneğin gelişmiş alışkanlıklarından kaçınılmalıdır;*
- 4- *Bir Happening, birkaç geniş aralıklı, bazen hareket eden ve değişen mekânda yapılmalıdır. Tek bir gösteri mekânı, statik olmaya eğilimlidir ve bundan da önemlisi, geleneksel tiyatro uygulamalarına benzer.*
- 5- *Uzamlarla ilgili düşünceleri yakından izleyen zaman, değişken ve aralıklı olmalıdır. Oluşumların programlandığı, ardışık veya rast gele birden çok uzam varsa, zaman ya da zamanlamanın sabit bir gelişim ve sonuç kavramından çok, ortamdaki hareketlerin özellikleriyle belirlenen bir düzene sahip olması doğaldır. Her şeyden önce, bu, kavramsal zamandan farklı olarak “gerçek” ya da “tecrübe edilen” zamandır. Ya da kavranabilir zamanı aşabilecek sonsuz bir etkilikte karar kılınabilir. Bazı sanatçılar bu şekilde hayat boyu sürecek “Happening”leri tasarlamaktadırlar⁸*
- 6- *Sanatçı tamamen ortadan kalkmalıdır. Bu şekilde bütün elemanlar, insanlar, uzamı belirli malzemeler, ortamın özellikleri ve zaman bütünlenebilir.*
- 7- *Oluşturulan sınırlı bir matris içinde oluşmaz ve içerdiği olaylar arasında ussal bir ilişki kurma amacı gütmüyorsa da düşünsel bir anlam taşır.*
- 8- *Sanat ile yaşam arasındaki çizgi olabildiğince akışkan, hatta belki de belirsiz olmalıdır. Bu bağlantı açıklayıcı olmasa bile, en azından eseri kimse bu veya şu üstün eserle karşılaştıramayacağından, eser hiçbir zaman kötü sanat örneği olmayacaktır. (Atakan, 1998: 69)*

1960’lı yıllarda Claes Oldenburg ve Jim Dine dâhil olmak üzere, birçok Pop sanatçısının, “Happening” etkinlikleri olmuştur. Bunlar arasında belki de en akılda

⁸ Hayata Adanan Sanatsal “Oluşumlar”: Alan Kaprow, 20.01.2009, <http://lebriz.com/pages/lstd.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=456&bhcp=1>

kalıcı olanı, Jim Dine'in "The Car Crash" (Otomobil Çarpışması) adlı ve New York'ta Rubent Gallery'de (1960) gerçekleştirilenidir. Bu "performans" çalışmasında, konu başlığı, "The Car Crash" olan sözcükler simgesel olarak 20 dakika içinde birbirlerini izleyen ardışık bölümler halinde alegorize edilmiştir. Yine Jim Dine'in "Ey" adlı çevresel yapıtlarını, Washington meydanındaki Jutson Memoreal Kilisesi'nin bodrumunda "Jutson" galeri adıyla yaratılan alternatif sergi mekânında gerçekleştirilmiştir. (Genç, 2007: 165)

Jim Dine "The Car Crash" (Otomobil Çarpışması) (1960)⁹

John Cage, izleyiciler için donatılmış bir salonda Merce Cunningham'ın danslarıyla, M.C.Richard'ın şiirleriyle, David Tudor'un canlı müzikle katıldığı, dia gösterisinin yer aldığı bir ortam yaratmıştır. 1996'da Kaprow'dan esinlenerek Roygun Tiyatrosu'nu kuran ABD'li Claes Oldenburg 1963'te patenli insanlar ve Kennedy'nin cenaze töreni dolayısıyla televizyonda gördüğü limuzin kortejinin taklidi siyah arabalarla "Autobody" i gerçekleştirmiştir. Red Grooms aktörlerin sahnede yangından kaçmak için kendilerini peş peşe pencereden attığı bir dekor oluşturarak "Burning Building" (1962) isimli müzikal komediyi sergilemiştir.(Batur, 1995: 72)

⁹ http://www.artnet.com/magazineus/reviews/pollack/milly-glimcher-happenings-at-pace-2-29-12_detail.asp?picnum=11 , 1960.

Claes Oldenburg “Autobody” (Oto-bedenler) (1963) ¹⁰

New York'ta gelişen “Happening”lerin önemli katılımcıları dışında ikinci Dünya Savaşı'nın ardından Kıta Avrupa'sı kavramının geçerliliğini yitirmesi ve bu kıta'daki pek çok sanatçının Batı'ya kaçmasında Amerika'dan sonra en çok etkilenen İngiltere'de de, ilk Happeningler, Adrian Henry tarafından Liverpool'da düzenlenmiştir. Ancak, en önemlisi, 11 Haziran 1965'de Albert Hall'da gerçekleştirilen “Poetry Incarnation”dır. O zamanın genç, avangard İngiliz ve Amerikalı şairlerinin öncülüğündeki bu performansa şahit olan ve katılan izleyici sayısı 7000'dir. Katılımcılarından biri olan Jeff Nuttall, daha sonra Bob Cobbing ile birlikte çalışarak pek çok happening organize etmiştir. Belçika'da, ilk “Happening”ler, Brüksel ve Ostend'de, 1965-1968 yılları arasında, sanatçılar Hugo Heyrman ve Panamarenko tarafından düzenlenmiştir. Avustralya'da ise 1970'lerin sonlarına doğru, Sidney'deki, “Yellow House Artist Collective” 24 saat hiç durmadan süren “Happening”lere evsahipliği yapmıştır. Polonya'da da, 1980lerin ikinci yarısında, öğrenci temelli bir “Happening” hareketi, Waldemar Fydrych tarafından kurulmuştur. Waldemar Fydrych, General Jaruzelski tarafından yönetilen askeri rejim karşıtı, onbinin üzerinde katılımcının yer aldığı “Happening”leriyle tanınmıştır. 1999'da Brüksel'de ise, Free University of Brussels'in öğrencileri tarafından, “Happening”in “Birşeyler olur” ve bazen sen bunlarla ilgili hiç

¹⁰ <http://quod.lib.umich.edu/h/hart/x-390684/06d103961> , 1963.)

birşey yapamazsın” anlamını taşıyan değişik bir formu oluşturulmuştur.¹¹

1960’larda ortaya çıkan Fluxus Hareketi’nde de “Happening”in değişik bir biçimi olan “Event Scores” sergilenmiştir. Bu formun, “Happening”den farkı daima kısa ve basit olmasıdır. Pek çok sanatçı gibi herhangi bir sanat türünde çalışmanın bile gerici bir hareket eşitlikten yana olmayan toplumlara destekleyen bir etkinlik olduğunu anlayan Alman heykeltıraş Joseph Beuys uzun politik konuşmaları ve tartışmaları “Happening”lerle birleştirerek çalışmalarını sürdürmüştür. (Atakan, 1998: 68)

Altmışların sonunda ise “Happening”den etkilenen iki eğilim ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri sanatçının kendi vücudunu sanat malzemesi olarak kullandığı “Vücut Sanatı” (Body Art) diğeri ise, bünyesinde küçük anlatım parçalarına da yer veren “Action- Performance”dir. (Germaner, 1999: 22-23)

1972 yılında Alan Kaprow tarafından yaratılan ve 2007’de Nicholas Bamb tarafından uyarlanan “Entre’Acte”¹² isimli happeningde tiyatro sahnesinin dışına çıkmış bir mekân görülmektedir. Bir erkekler tuvaletinin oluşumların mekânı olarak seçildiği gösteride aynı anda farklı konumlarda bulunan ve belli noktalardan sonra bu noktalarda değişiklik gösteren oyuncular bulunmaktadır. Yüzlerinde masklar kullanarak groteskleşen bir yapı ile kimlik ve kimliksizlik üzerinde duran bu çalışmada değişik seslerin kullanıldığı ve oyuncuların hareketlerini buna bağlı olarak ritimlendirdiği görülmektedir. Aynı anda bakılması ve anlamlandırılması gereken pek çok davranış, eylem aynı tablo içinde sergilenerek ve sürekli olarak kanıksanmasına izin verilmeden değiştirilerek kuralları önceden belirlenmiş bir yapıdır. Fakat kuralları önceden belirlenmesi oluşum sürecinin de önceden belirlendiği anlamını taşımamaktadır. Oluşum spontane olmalıdır. Sonunda kostümünden bir görevli ya da asker olabileceğini düşünebileceğimiz bir oyuncu gelerek süreci sonlandırmıştır.

Bir başka örnek de 1 Şubat 2008 tarihinde, 96 Williams Caddesi’nde Cummings Binası’nda yerel sanatçılar tarafından gerçekleştirilen ve besteci John Cage’in ruhunu yansıtmayı amaçlayan “A New Bedford” dur.¹³ Seyircilerinde katılımının olduğu bu oluşumda atölyeye benzer bir mekânda birden fazla sanatsal aktivite belli bir düzenlilik içerisinde aynı anda kullanılmıştır. İzleyicilerin de aralarında bulunduğu

¹¹ Görüntü, Temsil, Sinema, 06.10.2007, <http://lirtiyatrosu.blogspot.com.tr/2007/10/grnt-temsil-ve-sinema.html>

¹² <http://www.youtube.com/watch?v=sBLxHZejVYc&feature=related> (2007) adresinden ilgili Happening’e ulaşılabilir

¹³ http://www.youtube.com/watch?v=Ao_H9wzBZIQ (2008) adresinden ilgili Happening’e ulaşılabilir.

performansçılar önceden belirlenen materyaller ve kurallar doğrultusunda eylemlerde bulunmuşlardır. Şiir okumuş, resim yapmış, gitar, mızıka çalmış, şarkı söylemiş vb. eylemler ile güzel sanatlar ve gösteri öğelerini birleştirerek izleyici bu birimler arasındaki bağlantıyı kurmaya itecek düşünsel bir sürece sokulmuştur.

Bir diğer “Happening In Lowertown Part 1”¹⁴ isimli happening ise happeninglerin asıl devrimci yanlarından olan oluşumları herhangi bir mekândan sokağa taşımalarına bir örnek niteliğindedir. 26 Ekim 2007 tarihli Amerika Lowertown, Paducah’da gerçekleştirilen yine farklı birimlerin birleşimini gördüğümüz bu oluşumda da izleyici durumlara müdahalede bulunabilen ve tepkilerini o anda eylem ile verebilen bir konuda oluşumun bir parçasıdır. Aynı anda farklı alanlarda devam eden etkinliklerde simgeselleştirilen şemsiye, kağıt parçaları ve maskeyle anlatım güçlendirilmiş birimler arasında bağlantının kurulmasında izleyiciye yardımcı olunmuştur. Tekrarı dolayısıyla sürekliliği olmayan bu birimlerin birleşimindeki anlam ve bütün yine izleyicinin düşünce süreciyle tamamlanmaktadır.

Tüm izlenen örneklerde açık uçlu, birbirini izlemeyen ve tamamlanmak için izleyicinin üretimine bırakılan, sanatı ve sanatsal etkinlikleri galerilerin kalıplaşmış salonların dışına çıkararak ve açık bir biçime getiren happeninglere örnekler verilmiştir. Kuralları önceden belirlenen fakat anlık hareketler ile şekillenen oluşumlar sadece bir kez sahnelenmektedirler ve sanatsal geleneğin gelişmiş alışkanlıklarından da kaçarak farklı sanat eserleri ile karşılaştırılmaz hale gelmektedir.

SONUÇ

Sonuç olarak, bilinçlerdeki özgürlüğe gerçek yaşam içerisinde yer bulabilmek için tüm geleneksel yargı ve kuralları yok sayan, New York’da çoğu soyut dışavurumculuk, pop sanat ve kavramsal sanat alıntılarına bağlı olarak Amerikalı sanatçılar tarafından geliştirilen bu sanat eğilimi seyirciyi de aktif şekilde oluşumun bir parçası olarak kullanan özgür, doğaçlama bir yaratı olmuştur. Sanatçının özgürlüğünün güçlü bir şekilde doğrulanması ve sanatının tüketim nesnesine dönüşmesinin reddedilişi olmuştur. Happeninler izleyicilere çeşitli duygular ve izlekler vermiş fakat duygulara ilişkin hiçbir yorum aktarımında bulunmamıştır. Bu yaklaşımıyla izleyiciyi aktif hale

¹⁴ http://www.youtube.com/watch?v=6C3Ie1_Nsjc&NR=1 (2007) adresinden ilgili Happening’e ulaşılabilir.)

getirme amacıyla izleyiciyi katılımcı boyutuna taşımıştır. Sonsuz kesintili ve açık uçlu yapısını izleyicinin kendi zihninde bir bütüne ulaştırmasını gerçekleştirerek anlamın üretilmesini sağlamıştır. Günde4lik olanı sanat olarak sunan, anlık ve doğaçlama yapısıyla happeninler ilginç ve dikkat çekici olmasına rağmen sunduğu eğlence de yine anlıktır. Gündelik olanın ağırlığından bir an kurtulmayı sağlasa da genel olarak o ağırlığa neden olan durumlara yönelik bir çözüm ya da öneri sunmaz. Bu nokta happeningler ve gerçek sanat arasında gerçek sanatın sürekliliği ve sağaltıcı görevi açısından happeninlere yapılan en büyük eleştiri olmuştur. Alışkanlıkların ve kalıpların yerine arayışları ve deneyselliği koyan bu oluşumun, ortaya çıkmasına vesile olduğu devamı eylemlerden bildirge ya da duyurusu olan gerçek bir grup hiçbir zaman ortaya çıkmadıysa da basın ve halk bu sanatçıların (happenistlerin) ürünleri ile benzer çalışmaları “oluşumlar” başlığı adı altında değerlendirmişlerdir.

KAYNAKÇA

1. Atakan, Nancy, Sanatta Alternatif Arayışlar, Karakalem Kitabevi Yayınları, İzmir.
2. Batur, Enis, Sanat Dünyamız, **Avant-garde 1945-1995 Son Yarım Yüzyılın Sanat Akımları**, Bahar 1995, İstanbul.
3. Çalışlar, Aziz, “20. Yüzyılda Tiyatro”, Mitos Boyut Yayınları, Ankara, 1993.
4. Erinç ,Sıtkı, “Resmin Eleştirisi Üzerine”, Hil Yayınları, İstanbul, 1995.
5. Genç, Adem, “Köktenci Sanatta Devrimsel Gelgit: Kavram, İmge Diyalektiği”, Beykent
6. Germaner, Semra, “1960 Sonrası Sanat”, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.
7. Gürcan, A. Gökür, “Çağdaş Türk Sanatında Performans”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, (2003).
Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 153-175, İstanbul, 2007
8. Honneth, Klaus, “Contemporary Art”, Benedikt Taschen, Germany, 1986.
9. Karacabey, Süreyya, “Modern Sonrası Tiyatro ve Heiner Müller”, Ankara, De Ki Basım Yayım, 2007.
10. Kınay, Cahit, “Sanat Tarihi”, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
11. Kuspit, Donald, Sanatın Sonu, İstanbul, Metis Yayınları, çev. Yasemin Tezgiden, 2006.
12. Lynton, Norbert, “Modern Sanatın Öyküsü”, (Çev. Cevat Çopan, Sadi Öziş), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.
13. Ragon, Michel, “Modern Sanat”, Cem Yayınevi. Çev: Vivet Kanetti, İstanbul, 1987.
14. Şahiner, Rıfat, “1960 Sonrası Sanatın Göstergesel Kaynakları”, İstanbul, 2001.

İNTERNET

1.Elmas, Hüseyin, “Ondokuzuncu Yüzyıldan Günümüze Özgürlük Bağlamında Sanat Neydi, Ne Oldu?” (22.09.2011)

[HTTP://WWW.NARSANAT.COM/WP-CONTENT/UPLOADS/2011/09/22-ONDOKUZUNCU-Y%C3%BCZY%C4%B1LDAN-G%C3%BCN%C3%BCM%C3%BCZE-%C3%96ZG%C3%BCRL%C3%BCK-BA%C4%9FLAM%C4%B1NDA-SANAT-NEYDİ-NE-OLDU.PDF](http://www.narsanat.com/wp-content/uploads/2011/09/22-ONDOKUZUNCU-Y%C3%BCZY%C4%B1LDAN-G%C3%BCN%C3%BCM%C3%BCZE-%C3%96ZG%C3%BCRL%C3%BCK-BA%C4%9FLAM%C4%B1NDA-SANAT-NEYDİ-NE-OLDU.PDF)

2.Görüntü, Temsil, Sinema, 06.10.2007, <http://lirtiyatrosu.blogspot.com.tr/2007/10/grnt-temsıl-ve-sinema.html>

3.Hayata Adanan Sanatsal “Oluşumlar”: Alan Kaprow, 20.01.2009, <http://lebriz.com/pages/lsd.aspx?lang=TR§ionID=2&articleID=456&bhcp=1>

4.<http://www.youtube.com/watch?v=sBLxHZejVYc&feature=related> (2007)

5.http://www.youtube.com/watch?v=Ao_H9wzBZIQ (2008)

6.http://www.youtube.com/watch?v=6C3Ie1_Nsjc&NR=1 (2007)

7.<http://www.medienkunstnetz.de/works/18-happenings-in-6-parts/> (1998)

8.http://www.artsjournal.com/artopia/2009/10/allan_kaprow_the_retread.html (2009)

9.http://www.artnet.com/magazineus/reviews/pollack/milly-glimcher-happenings-at-pace-2-29-12_detail.asp?picnum=11 (1960)

10.<http://quod.lib.umich.edu/h/hart/x-390684/06d103961> (1963)